

УДК 332.12

ЩОДО ПИТАННЯ ТРАНСФОРМАЦІЇ РЕГІОНАЛЬНИХ ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ

*Агафоненко О. Ю.,
к.е.н., доцент кафедри обліку і аудиту
ДонДУУ*

В статті розглянуто методику функціонування регіональної економічної системи, стратегію структурної трансформації економіки регіону. Визначено її цілі, напрямки, підходи проведення, а також комплекс умов для досягнення максимального успіху щодо її реалізації.

Ключові слова: *система, економічна система, конкурентоспроможність, регіональна система, трансформація, трансформаційні процеси.*

В статье рассмотрена методика функционирования региональной экономической системы, стратегию структурной трансформации экономики региона. Определены ее цели, направления, подходы проведения, а также комплекс условий для достижения максимального успеха по ее реализации.

Ключевые слова: *система, экономическая система, конкурентоспособность, региональная система, трансформация, трансформационные процессы.*

In the article the technique of functioning of regional economic system, strategy of structural transformation of economy of the region is considered. Its purposes, the direction, carrying out approaches, and also a complex of conditions for achievement of the maximum success are determined by its realization.

Key words: *system, economic system, the competitiveness, the regional system, transformation, transformation processes.*

Постановка проблеми у загальному виді. Перед українською економічною наукою в сучасних умовах стоїть глобальна мета – розробити шляхи і способи трансформації української економіки і вивести її на шлях сталого, інноваційного розвитку. Досягнення цієї мети, безумовно, має стати центральним завданням української економічної науки і політики як на найближчий час, так і на довгострокову перспективу.

При виборі загальних орієнтирів трансформаційних процесів в країні йшлося (і йдеться) про забезпечення стійкого підйому економіки регіональних економічних систем (РЕС) як основи зростання добробуту народу. При цьому мався на увазі не автоматичний перехід (РЕС) на загальноприйнятій у світі траєкторії розвитку, що спираються на переваги «приватного підприємництва вільних власників і менеджерів в ринковому середовищі», а продумана трансформація економіки регіону з урахуванням українських умов, накопиченого країною досвіду, гармонійного, соціально орієнтованого розвитку з ефективним використанням можливостей інтелекту народу і нових технологій.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Серед вчених, що займалися і займаються теоретичними і прикладними питаннями вимірювання процесів

економічного і соціального розвитку регіонів різного рівня, привертають увагу імена вітчизняних фахівців Василенко В. Н., Долішнього М. І., Мочерного С. В., Чумаченко Н. Г. та інших. Серед зарубіжних фахівців, які приділяють велику увагу вирішенню теоретичних і прикладних проблем регіональної конкурентоспроможності, можна виокремити Гранберг А. Г., Суспіцина С. А., Казанцеву С. В. та інших.

Метою статті є визначення трансформації регіональних економічних систем України як складової національної економіки, процесу її формування і розвитку, механізму регулювання та сучасний стан.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розглядаючи регіон як цілісну систему з усіма властивими їй (системі) атрибутами: структурою, функціями, зв'язками з зовнішнім середовищем та іншим, необхідно зазначити, що між собою всі регіони можуть різнитися за ресурсними, природно-кліматичними, економічними, демографічними і соціальними умовами. Однак для того, щоб регіональні системи знаходилися в стійкому положенні, повинні виконуватися достатньо природні умови рівноваги. Серед таких умов можна виокремити наступні: по-перше, капітал, що функціонує на схожих чи близьких за своїм складом сегментах ринку різних регіонів повинний мати близьку рентабельність; по-друге, умови життєдіяльності населення, що проживає в різних регіонах, повинні бути близькими за своїми якісними характеристиками; по-третє, регіони повинні мати певну самодостатність (у першу чергу, при наданні соціальних послуг, фінансованих за рахунок місцевих бюджетів).

При цьому під стійким положенням регіональної системи необхідно розуміти такий стан, за якого жоден з її елементів не робить руйнівного впливу на інші елементи, а разом узяті ці елементи доповнюють один одного і забезпечують прийнятні умови (природні, економічні, соціальні) для існування і життєдіяльності всього населення, що проживає на даній території. Основними умовами (факторами), що забезпечують такий стан, виступає єдиний економічний простір країни і відповідні механізми, покликані через саморегуляцію основних економічних процесів (міграцію капіталу і праці, підвищення доходів населення, обґрунтовану економічну (податкову, фінансову та ін.) політику держави), врівноважувати його (стан). Отже, незважаючи на наявні об'єктивні розходження, всі регіони можуть перебувати в стійкому положенні, якщо держава за допомогою своїх основних інститутів буде проводити економічно обґрунтовану регіональну політику, спрямовану на забезпечення поступального розвитку територій (регіонів).

Щоб розвиток або зростання регіональної системи мали відповідну визначеність (просторово-часові рамки, об'єктивно-вартісну оцінку), необхідні знання про освоєння даної території. «Найбільш узагальненим, комплексним показником освоєння території є «соціально-економічне освоєння регіону», яке ми розуміємо як ступінь насиченості території даного суб'єкта основними економічними й інфраструктурними елементами» [1, с. 19]. Отже, точкою відліку розвитку чи росту регіональної системи є соціально-економічне освоєння регіону за станом на визначений час або дату. Детермінованість розвитку або зростання окремих регіонів дає змогу виявляти основні тенденції в характері

змін економічних процесів чи явищ, які відбувалися на даній території. В такому разі, під розвитком регіональної системи потрібно розуміти якісні зміни просторового середовища, що відбуваються, і не призводять до руйнування як природної основи, так і соціально-економічного освоєння регіону [2]. Водночас як зростання регіональної системи потрібно розуміти кількісне збільшення обсягів суспільного виробництва, спрямоване на досягнення основної мети розвитку соціуму, що проживає на даній території. При цьому теорія, методологія і практика розвитку соціально-економічних утворень показує, що основною метою їхнього розвитку є задоволення широкого спектра зростаючих потреб населення в праці, побуті, духовному житті, сприятливому екологічному довкіллі.

Мірою ефективності розвитку території (а разом з нею і регіональної системи) є зростання і поліпшення якості сукупного соціально-економічного потенціалу конкретної території [3]. Розвиток економіки в регіоні багато в чому залежить і використання матеріально-технічної бази, основних виробничих фондів, від ефективності їхнього використання. Водночас для регіональних систем більш прийнятним може бути наступне визначення: «...під стійким розвитком регіону ми розуміємо такий розвиток, при якому забезпечується відтворення всіх факторів виробництва і регіональної системи в цілому. Стійким може вважатися лише такий розвиток, який при збереженні визначених відтворювальних пропорцій забезпечує динамічний розвиток регіону в заданому напрямку за визначений період часу» [4, с. 20]. Як бачимо, стійкий розвиток у широкому значенні слова трактується достатньо просто і виразно, як такий, що дозволяє задовольняти поточні потреби і при цьому не ставити під загрозу можливості в майбутньому (як нинішнього, так і майбутніх поколінь) задовольняти свої потреби.

На жаль, на практиці поки що не доводиться говорити про дійсно стійкий розвиток регіональних систем. Більшість існуючих проектів із реалізації стійкого розвитку окремих територій є, по суті, теоретичними й обумовлені, швидше за все тим, що на сьогоднішній день немає необхідного наукового інструментарію як, власне, самої оцінки стійкого розвитку, так і визначення його умов. У дійсності має місце розбалансованість процесу розвитку окремих територій, викликана наявністю територіальної диференціації. Територіальна диференціація інтерпретується як процес і як результат формування розходжень між окремими територіями країни: економічними регіонами, адміністративно-територіальними утвореннями, окремими територіями і населеними пунктами. Головна особливість територіальної диференціації полягає в тому, що вона завжди відносна й існує лише в порівнянні одного з іншим, може характеризуватися безліччю різнорідних показників. Що ж несе в собі територіальна диференціація, наприклад, для регіональних систем? З погляду соціально-економічних систем, диференціація невід'ємна властивість компонентів системи, що простежується за кількісними ознаками. Отже, наявність диференціації змушує регіональні системи шукати можливості усунення протиріч і забезпечення собі відносної стійкості до того часу, поки не з'являться нові ділянки розбалансованості й

необхідність приведення у відносно стійкий стан. Таким чином, здійснюється безупинний процес розвитку регіональних систем.

Отже, для виходу України та регіонів на траєкторію стійкого зростання з притаманними йому новими, прогресивними тенденціями, а також гострою глобальною конкуренцією розвитку потрібна інша економічна політика, орієнтована на всебічний і потужний підйом інноваційної активності, концентрацію ресурсів на проривних напрямках науково-технологічного розвитку, формування таких українських виробничо-технологічних підприємницьких структур, які здатні успішно конкурувати на світових ринках.

Зараз важко знайти публікації, у яких заперечувалася б необхідність інноваційного розвитку національної та регіональної економіки.

Більшість регіонів в нинішніх умовах навряд чи здатні це зробити без відповідної трансформації і державної підтримки. Здається, що найбільш ефективною формою досягнення цієї мети в ринкових умовах є стратегія трансформації.

Разом з тим, звичайно, не можна розраховувати на те, що РЕС здатна самостійно, своїми силами, навіть за фінансової підтримки держави, забезпечити перехід на інноваційний шлях розвитку.

Перед економікою регіону стоять завдання, пов'язані, в першу чергу, з цілеспрямованим проектуванням і впровадженням такої стратегії трансформації, яка б забезпечила адекватне світовим тенденціям науково-технологічний розвиток регіону.

Сутність стратегічного підходу до трансформації полягає в тому, що він потребує створення єдиної концептуальної моделі досліджуваного об'єкта.

Основою концептуальної моделі об'єкта служить його змістовний опис з виокремленням структурних та функціональних властивостей, показників функціонування і розвитку, факторів та умов існування. Іншими словами, повинен бути побудований якийсь типовий образ досліджуваного об'єкта, що володіє певними властивостями.

У сучасних ринкових умовах успіх супроводжує не тільки ті регіональні економічні системи, які адекватно реагують на зміни внутрішнього і зовнішнього середовища, але і тим, хто сам ініціює характер зовнішнього середовища, при цьому проактивний тип потребує перманентних змін.

Іншою неодмінною умовою вироблення стратегії трансформації регіональних економічних систем повинна бути її максимальна відповідність основним положенням регіональної політики.

Як регіональну політику розуміють комплекс економічних, соціальних, політичних і організаційних заходів, реалізованих у внутрішньому і зовнішньому щодо регіону середовищі і призначених для підвищення ефективності факторів виробництва, зниження політичних і соціальних витрат структурної адаптації, а також які впливають, з урахуванням типу регіону, на прийняття рішень про умови, інструменти і часові параметри цієї політики, закріплені у регіональних програмах і законодавчих актах.

Слід зазначити, що не тільки регіони України розвиваються в соціально-економічному відношенні далеко нерівномірно і розриви між рівнем розвитку

найчастіше високі. Суттєва диференціація є і в самих регіонах. Отже, необхідно при виробленні стратегії трансформації регіональних економічних систем враховувати цю обставину, маючи на увазі, що до регіонів входять адміністративно-територіальні одиниці, які можуть розвиватися також по-різному.

Процес вироблення стратегії трансформації регіональної економічної системи складний, комплексний і багатогранний.

Уявляється доцільним рекомендувати наступні підходи [5], які слід було б враховувати при виробленні стратегії трансформації регіональних економічних систем:

1. Ідеологом і організатором процесу вироблення стратегії є адміністрація регіону. Проект стратегії трансформації регіональної економічної системи обговорюється, а після схвалення направляється в рекомендаційному або директивному порядку відповідно до чинного законодавства.

2. Пропозиції щодо стратегії трансформації виробляються кожним підприємством та іншими об'єктами господарювання регіону. Узагальнені дані потім «підсумовуються» регіональною адміністрацією, обговорюються і затверджуються офіційно спільно з керівниками підприємств.

3. Замовлення незалежної організації на розробку проекту стратегії трансформації регіональної економічної системи.

4. Спільний комплексний підхід, що полягає в організуючій і координуючій ролі адміністрації регіону, яка залучає до процесу вироблення єдиної, спільної стратегії трансформації економічної системи даного регіону представників всіх підприємств, наукових, кредитно-фінансових, торговельних, транспортних організацій, інвесторів, експертів і консультантів.

Поза сумнівом те, що вибір варіанта підходу до розробки стратегії трансформації залежить від багатьох обставин, властивих конкретному регіону. Однак за будь-якого варіанта він, по-перше, повинен відповідати інтересам усіх учасників регіонального проекту стратегії трансформації. По-друге, головним результатом використання обраного варіанта повинна стати всебічно, ретельно і якісно пророблена стратегія, спрямована на підвищення ефективності роботи регіону в цілому і кожного окремого суб'єкта господарювання, який функціонує на даній території.

Формування стратегії трансформації з урахуванням впливу зовнішніх і внутрішніх факторів дозволяє визначити цілий ряд важливих параметрів, в їх числі: частку національного ринку, яку передбачається зайняти в результаті успішно здійсненої стратегії трансформації; територію (регіони), на яку буде спрямований, збут продукції, ступінь географічної диференціації ринкових секторів; базову цінову стратегію і динаміку цін; вид і філософію стратегії діяльності підприємств; масштаби підвищення кваліфікації і практичний досвід персоналу, необхідний для проведення проектів реструктуризації; можливості взаємодії та кооперація між промисловими об'єктами регіону, а також з підприємствами інших регіонів.

Трансформація являє собою процес, структурних перетворень, об'єднаних загальною стратегічною метою. Кожному етапу трансформації відповідає певний інструментарій та конкретні методи.

Дуже важливим видається постановка діагнозу і оцінка ймовірності здійснення стратегії трансформації регіональних економічних систем. Незважаючи на наявність цілої низки загальних причин, кризових явищ, їх конкретні прояви в кожній регіональній економічній системі, а отже, і шляхи виходу з кризи, можуть істотно різнитися. Тому постановка діагнозу не може розглядатися як формальний тиражований процес.

Висновки і перспектива подальших досліджень. При виробленні стратегії трансформації регіональних економічних систем доцільно класифікувати всі галузі регіону: а) промислові підприємства і галузі регіону, що не потребують найближчим часом в проведенні реструктуризації; б) підприємства і галузі промисловості, стан яких потребує термінової реструктуризації; в) підприємства і галузі, які доцільно ліквідувати внаслідок неспроможності і безперспективності (немає попиту на продукцію, банкрутство, вичерпані природні ресурси і т. ін.).

Таким чином, стратегічний підхід дозволяє розглянути трансформацію регіональних економічних систем з позиції системного аналізу еволюції процесів трансформації, прогнозування та моделювання.

Список літератури

1. Смагин Б. И. Сущность и методика определения показателей освоённости региона / Б. И. Смагин, С. К. Неуймин // Вопросы статистики. – 2005. – № 12. – С. 19–23.
2. Белецкая И. Конкурентоспособность в ее современной трактовке / И. Белецкая // Актуальні проблеми економіки. – 2004. – № 10. – С. 81–88.
3. Василенко В. Н. Теоретико-методологические основы экономической диагностики развития территорий / В. Н. Василенко // Экономика и право. – 2005. – № 2. – С. 16–21.
4. Данченко Ю. В. Воспроизводственный подход к оценке и регулированию регионального развития по критериям устойчивости / Ю. В. Данченко, Ю. В. Вертакова, А. В. Евгенко, П. А. Клименко // Вопросы статистики. – 2005. – № 8. – С. 20–25.
5. Авакумова Н. Н. Инновационно-ориентированная структурная перестройка экономика региона / Н. Н. Авакумова, И. И. Белинская // Вестник ОрелГИЭТ. – 2008. – № 1. – С. 21–30.